

K problému kaplnky Zvolenského zámku

ŠTEFAN ORIŠKO

Abstrakt: Príspevok je pokusom o interpretáciu pôvodnej architektonickej koncepcie hradnej kaplnky vo Zvolene. Kaplnka sa zachovala v prestavanej podobe z obdobia baroka. Pamiatkarske a archeologické výskumy odkryli súčasti jej stredovekého stavu. Dvojpodlažná kaplnka vychádzala z prototypu Sainte-Chapelle v Paríži. Podlažia boli vzájomne previazané otvorom uprostred klenby spodnej etáže. Funkčné a výrazové previazanie podlaží má svoje filiacie v nemeckom prostredí. Najbližšou analógiou Zvolena je hradná kaplnka v Diósgyőri.

Kľúčové slová: Zvolen – hradná kaplnka – typológia dvojpodlažných kaplniek – hagioskop.

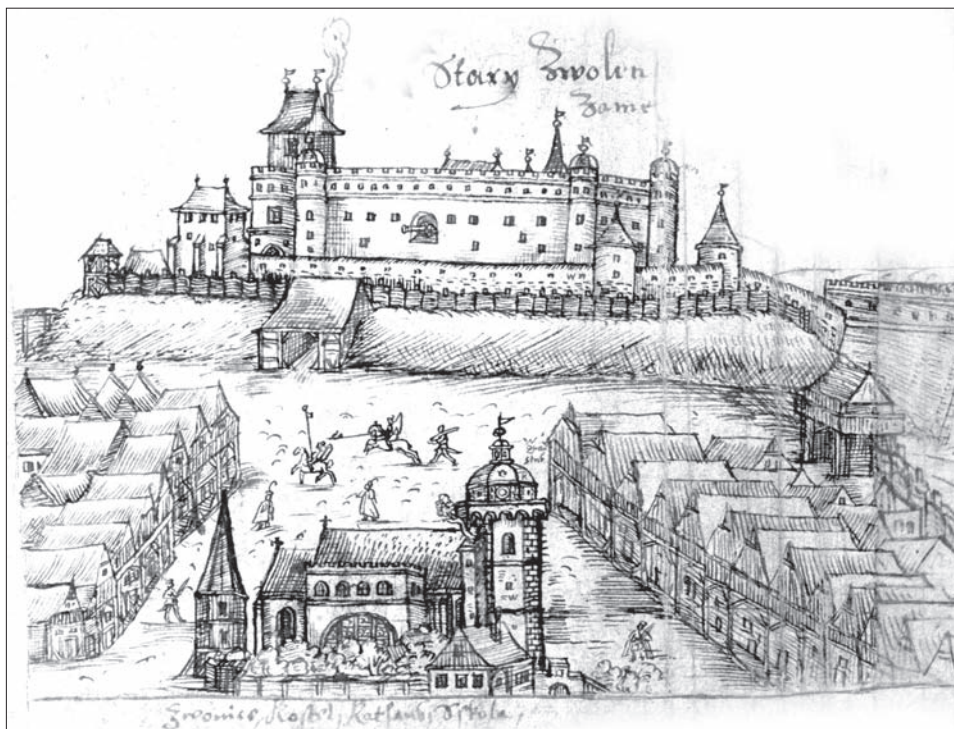
The Chapel of Zvolen Castle

Abstract: This contribution sets out to interpret the original architectural concept behind the castle chapel in Zvolen, which has survived in baroque-style modified form. Cultural work and archaeological research have revealed parts of its medieval state. The two-storey chapel was based on Sainte-Chapelle, Paris. The storeys were linked by an aperture in the centre of the ground-floor vaulting. The function and style of the connection between the two storeys have affinities in the German environment. The closest analogy for the Zvolen chapel is a castle chapel in Diósgyőr, Hungary.

Key words: Zvolen – castle chapel – typology of two-storey chapels – hagioscope.

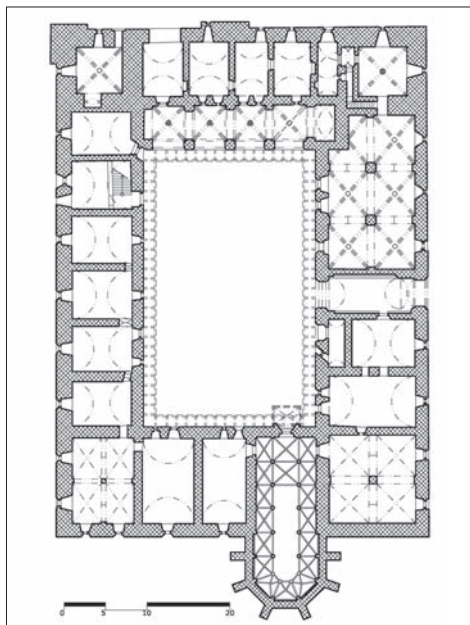
Palácová kaplnka zo Zvolena (spolu s hradom) vznikla v období presadzovania náročnejších koncepcií týchto stavebných komplexov, s ktorými sa stretávame od pokročilého 14. storočia. Súviseli s nástupom pravidelných dispozícií kráľovských hradov, v rámci ktorých mali kaplnky jasne vymedzené umiestnenie v pôdoryse. V uhorskom kontexte do tejto skupiny patrí hrad Diósgyőr, Zvolen, o málo neskorší Víглаš i ďalšie. Pre štvorkridlovú dispozíciu týchto pamiatok sa hľadajú talianske vzory. Komplikovanejšie je to so zvolenskou kaplnkou, ktorá sa zachovala v barokovo upravenej podobe, hoci jej niektoré pôvodné znaky napriek zásahom zostali naďalej čitateľné. Stav kaplnky ešte pred barokovou prestavbou stručne opísal Matej Bel, evidujúc jej dvojpodlažnosť, otvor medzi podlažiami i základné rozdelenie funkcií (Bel 1736, 488). Úprava z konca 18. storočia zmenila predovšetkým jej zvláštny interiér, z ktorého odstránili rozdelenie na dve podlažia i všetky pôvodné klenbové rebrové konštrukcie. Jednolodový priestor čiastočne znížili, nanovo zaklenuli radom pruských klenieb a korigovali aj jeho polygonálny uzáver, pôvodne s opornými piliermi. Osobitú stredovekú dispozíciu naznačovala najmä dvojica portálov nad sebou na západnom priečelí kaplnky, ktoré bolo otočené do nádvorja. Spodný z portálov viedol z nádvorja do lode, vrchný portál na istý čas zmenili na okno. V západnej časti kaplnky vymurovali novú emporu, na ktorú sa vstupuje z interiérov zámku.

V takomto stave začali poznávať zvolenskú kaplnku historici umenia od 19. storočia – ako František Kubinyi (1864, 38–39), i neskorší autori – ako Dobroslava Menclová (1954, 29–33), konfrontujúci pomerne strohú barokovú prestavbu, stredoveké relikty s odkazmi na zaniknuté riešenie, spomínané M. Belom. Iba postupne od 60. rokov 20. storočia (v súvislosti s prípravou obnovy) sa kaplnka začala skúmať reštaurátorsky i architektonicky, najprv Karolom Chudomelkom a Albertom Leixnerom, o niečo neskôr Andrejom Fialom, potom i archeologicky. Archeologické výskumy čiastočne obmedzili už prebiehajúce obnovovacie práce (Schönweitzová 1972; Vallašek 1988). Z reštaurátorských i pamiatkarských výskumov zostali roztratene zachované viaceré nálezové správy (Leixner–Fiala 1974; 1975; Maták–Priatka 1994). Peripetie okolo vlastnej pamiatkovej obnovy kaplnky, vrátane rekapitulácie nálezov i argumentov pre zvolený prístup zhrnul Ivan Gojdič v rozsiahlom článku (1995).

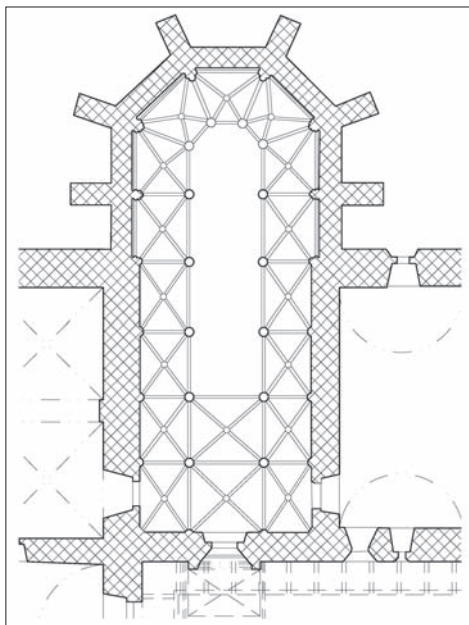
Obr. 1. Zvolen, veduta, J. Willenberg, okolo 1600. Podľa Menclová 1954, obr. 8.

Abb. 1. Zvolen, Stadtansicht, J. Willenberg, um 1600. Nach Menclová 1954, Abb. 8.

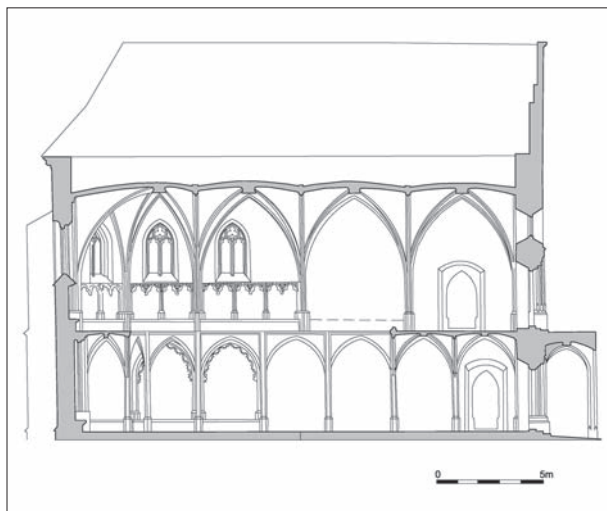
Obr. 2. Zvolen, zámok, pôdorys prízemja, rekonštrukcia. Podľa Šimkovic-Fiala 2003, 588.

Abb. 2. Zvolen, Schloss, Grundriss des Erdgeschosses, Rekonstruktion. Nach Šimkovic-Fiala 2003, 588.

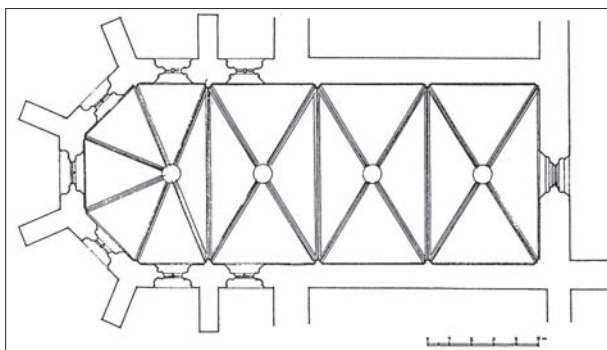
Obr. 3. Zvolen, zámok, pôdorys prízemja kaplnky, rekonštrukcia. Podľa Šimkovic-Fiala 2003, 588, detail.

Abb. 3. Zvolen, Schloss, Grundriss des Kapellenerdgeschosses, Rekonstruktion. Nach Šimkovic-Fiala 2003, 588, Detail.

Obr. 4. Zvolen, zámok, rez kaplnkou, rekonštrukcia. Podľa Šimkovic-Fiala 2003, obr. 45.

Abb. 4. Zvolen, Schloss, Schnitt durch die Kapelle, Rekonstruktion. Nach Šimkovic-Fiala 2003, Abb. 45.

Obr. 5. Zvolen, zámok, pôdorys prízemia kaplnky. Podľa Matuščák 2000, obr. 3.

Abb. 5. Zvolen, Schloss, Grundriss des Kapellenerdgeschosses. Nach Matuščák 2000, Abb. 3.

Po výskumoch sa ukázalo, že podstatné úseky hĺbkových stien kaplnky sú stredoveké a obsahujú reliktý dvojpodlažného usporiadania doloženého v podobe sústavy čelných oblúkov zaniknutých klenieb, kružbových panelov i sedílií, ktoré pôvodne členili steny (s rôznym stupňom poškodenia či zachovania primárnych tvarov). Východné časti hĺbkových múrov a záverový polygón vznikli síce až počas barokovej prestavby, ale boli vymurované z druhotne použitých gotických fragmentov článkov rebrovej klenby a iných konštrukcií.

Uskutočnené výskumy, výsledky obnovy i prezentovanie nálezov stredovekého stavu podnietili aj niekoľko publikovaných pokusov o interpretáciu pôvodnej architektonickej koncepcie zvolenskej kaplnky.

I. Gojdič konkretizoval skoršie poznatky o jej dvojpodlažnosti úvahou o empore na vrchnom podlaží, obiehajúcej po celom obvode. Podľa nálezov členenia na obvodových stenách, naznačil možnosť, že prízemie bolo zaklenuté šiestimi poľami krížovej klenby. Charakterizoval ho ako trojtrakt s dvomi radmi zväzkových pilierov. Ich rozostup určoval šírku otvoru, ktorý spájal obidve podlažia. Dĺžku otvoru ponechal otvorenú. Poschodie kaplnky s tromi širšími klenbovými poľami uviedol ako halový priestor. Gojdič kaplnku

a jej interiér označil ako atyp, ktorý v období svojho vzniku nemal predchodcu a ani neskôr nenašiel nasledovateľa (1995, 29–30).

A. Fiala, ktorý sa na výskumoch vo Zvolene priamo podieľal, publikoval s Michalom Šimkovicom kresbovú rekonštrukciu pôdorysu i rez kaplnkou. Príbuzné nákresy tvorili už prílohy nálezovej správy z výskumov v 70. rokoch 20. storočia (Leixner–Fiala 1974). V kataľógu Gotika okrem vizualizovaných predstáv autori kaplnku charakterizovali ako priestor s hlbokou emporou a na ňu nadväzujúcou obvodovou tribúnou, čím vzniklo trojloďové členenie prízemnia. Stredný priestor medzi tribúnami zostal voľný. Podľa nákresov empora mala dve travé klenby. Riešenie uviedli ako príklad invenčného využitia rôznych prvkov dobovej sakrálnej architektúry v malom priestore hradnej kaplnky (Šimkovic–Fiala 2003).

Martin Bóna v hesle encyklopédie slovenských hradov zverejnil podobný opis (hoci bez nakreslenej rekonštrukcie). Uviedol optické a akustické prepojenie oboch podlaží, prízemie ako malé halové trojloдие či dojem katedrálneho uzáveru (Bóna 2007). Z výskumov A. Fialu vo Zvolene vyšiel aj článok Jaroslava Matuščáka (2000).

Pôdorys s rekonštruovaným stavom prevzali tiež v aktuálnej maďarskej literatúre (Takács 2006, 73; Feld 2006, 32). Rovnako aj najnovšie maďarské zhodnotenie kaplnky sa blíži názorom zo slovenskej literatúry (Marosi 2006).

V súvislosti so Zvolenom všetci autori venovali podstatnú pozornosť spodnému podlažiu kaplnky, ktoré je zaiste konštrukčne komplikovanejšie, ale rozhodujúca z hľadiska funkcie kráľovskej kaplnky bola jej vrchná etáž. Túto funkciu horného podlažia pripomenul už M. Bel (1736, 488) vo svojom opise: bola určená kráľovi, jeho rodine so sprievodom, kým spodné slúžilo pospolitosti (Nempe, superiorem aedis partern, quoties sacra siebant, rex cum comitatu sibi familiari, occupavit; com infra residuum aulae vulgus, consideret).

Toto vrchné podlažie bolo jednoduchým jednolodím, s tromi poľami krížovej rebrovej klenby a nevydeleným polygónom záveru (s tromi stranami osemuholníka). Soklovú zónu (čiastočne pod oknami) malo členenú paneláciou (slepou arkatúrou) v zmysle dvojzónovej výstavby steny.

Spodné, konštrukčne odlišné podlažie, malo steny vyľahčené sústavou ník (sedílií).

Na oboch podlažiach (v reze stavby) rytmus čelných oblúkov klenieb i sedílií a slepých oblúkov s kružbami nie je totožný, čo poukazuje na relatívnu nezávislosť oboch úrovní.

Nielen dvojzónový nárys steny, ale aj náznak trojloдия v spodnej kaplnke s ochodzovým uzáverom a ďalšie motívy nás vedú k možnému, hoci vzdialenému vzoru pre Zvolen – k parížskej Sainte-Chapelle, exkluzívnej dvojpodlažnej palácovej kaplnke francúzskeho kráľa Eudovíta Svätého (1243–1248). Aj súčasti kompozície západného priečelia zvolenskej kaplnky naznačujú skladbu príbuzných prvkov. Z pôvodnej koncepcie štítovej fasády poznáme autenticky len dvojicu portálov nad sebou v osovom usporiadaní a útvar predsieni pred spodným vstupom, ktorá pred vrchným portálom vytvára balkón, čo sú tiež motívy z parížskej predlohy. Ďalší dôležitý prvok fasády – okno v ose nad portálmi v pôvodnom stave nepoznáme, predpokladá sa tu však rozeta, nie lomený otvor (Leixner–Fiala 1974, 28), korešpondujúca s parížskou kaplnkou.

Architektonická náročnosť Sainte-Chapelle spočívala aj v skeletovej konštrukcii s presklenými stenami a komplikovanou statikou. Tieto znaky sa vo Zvolene neuplatnili a vlastne ťažko mohli uplatniť – kaplnka bola včlenená do bloku východného krídla paláca, tvorila však jeho dominantu. Spoľahlivé veduty mesta a zvolenského hradu z obdobia okolo r. 1600 J. Willenberga zachytávajú hmotu kaplnky vysoko vystupujúcu nad ostatok komplexu (Menclová 1954, 70).

Ohlas parížskej Sainte-Chapelle v strednej Európe možno sledovať už v 13. storočí v rozličných verziách na túto zásadnú stavbu pre dvorské prostredie (Kuthan 1986; 2004).

Tento prototyp pre reprezentatívne kaplnky zostal aktuálny aj neskôr, v zásade až do konca stredoveku i s diferencovanými funkciami: uplatnil sa v usporiadaní niektorých súkromných kaplniek pri väčších chrámoch, či v pohrebných kaplnkách. Jeho rozličné aplikácie v Uhorsku boli sprostredkované nemeckými či rakúskymi modifikáciami.

Obr. 6. Zvolen, zámok, interiér kaplnky, súčasný stav. Foto autor.

Abb. 6. Zvolen, Schloss, Interieur der Kapelle, gegenwärtiger Zustand. Foto vom Verfasser.

Obr. 7. Zvolen, zámok, interiér kaplnky, západná časť, súčasný stav. Foto autor.

Abb. 7. Zvolen, Schloss, Interieur der Kapelle, Westteil, gegenwärtiger Zustand. Foto vom Verfasser.

Obr. 8. Zvolen, zámok, severná stena kaplnky, stav počas výskumu. Foto T. Leixnerová.

Abb. 8. Zvolen, Schloss, Nordwand der Kapelle, Zustand während der Grabung. Foto T. Leixnerová.

Obr. 9. Zvolen, zámok, južná stena kaplnky, stav počas výskumu. Foto T. Leixnerová.

Abb. 9. Zvolen, Schloss, Südwand der Kapelle, Zustand während der Grabung. Foto T. Leixnerová.

Obr. 10. Zvolen, zámok, záverový polygón kaplnky, stav počas výskumu. Foto T. Leixnerová.
 Abb. 10. Zvolen, Schloss, polygoner Abschluss der Kapelle, Zustand während der Grabung. Foto T. Leixnerová.

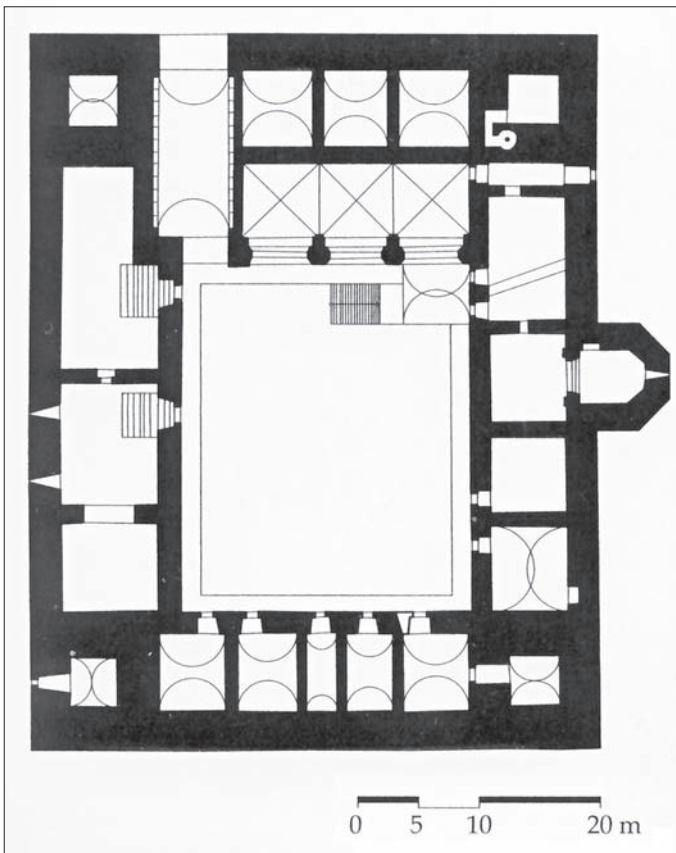

Obr. 11. Zvolen, zámok, nádvorie s priechodím kaplnky. Foto autor.
 Abb. 11. Zvolen, Schloss, Hof mit Kapellenfassade. Foto vom Verfasser.

Obr. 12. Zvolen, zámok, južná stena kaplnky, hagioskop. Foto autor.

Abb. 12. Zvolen, Schloss, Kapellensüdwand, Hagioskop. Foto vom Verfasser.

Obr. 13. Diósgyőr, hrad, pôdorys. Podľa Marosi 2006, 115.

Abb. 13. Diósgyőr, Burg, Grundriss. Nach Marosi 2006, 115.

Zvolenskú zámockú kaplnku možno charakterizovať ako typ dvojpodlažnej hradnej kaplnkovej stavby (Stevens 2006, 120–121). Od prototypu – parížskej Sainte-Chapelle – sa odlišuje v zásadnom momente: v priestorovom prepojení oboch etáží. Tento prvok zvolenskej kaplnky – funkčné a výrazové previazanie podlaží – má svoje filiace v nemeckom prostredí (počnúc palácovou kaplnkou v Aachene až do konca stredoveku), poznáme ho v rôznych obmenách zo súkromných dvojpodlažných kaplniek, z ktorých niektoré boli súčasťami hradov. Priehľady v podlahe medzi podlažiami mali zvyčajne zabezpečovať pohľad na oltár, ktorý (nie vždy) býval iba v spodnej kaplnke (Bandmann 1955; Stevens 2006, 97–108). Podľa umiestnenia či rozsahu otvoru v podlahe a celkovej dispozície možno diferencovať viacero druhov tohto riešenia. Zvolenský príklad svojim hĺbkovým umiestnením v sálovej dispozícii kombinuje ochodzu a emporový útvar (v západnej časti kaplnky). Otázka veľkosti priehľadu medzi podlažiami vo Zvolene je ťažko presne rekonštruovateľná, súvisí však s konštrukciami zaklenutia a celkovým architektonickým riešením kaplnky.

Podľa veľkosti klenbových polí sa zvažuje medzi dvomi dĺžkami otvoru – otvor bol dlhý buď 630 alebo 940 cm, vzhľadom ku konštrukcii záveru a podľa nálezov členenia stien sa predpokladá väčší rozmer. Podľa členenia západnej steny i podľa situovania polygonálnych pilierov, ktoré súviseli so zaklenutím, priehľad bol široký 310 cm. Výskumom sa zistili iba štyri pätky pilierov v západnom úseku lode, vo východnej časti kaplnky nálezové možnosti zanikli pri vyhlbení krypty pri barokovej prestavbe (Leixner–Fiala 1974, 11, 13).

Zvolenská kaplnka spája dve tradície: pôdorysno-typologické i dispozičné riešenie, ktoré má francúzsku genézu a kombinuje ho s liturgickými i funkčnými momentmi z nemeckého prostredia. V rámci odkrytých gotických stavebných detailov čiastočne unikol pozornosti jeden pomerne jednoduchý prvok, súvisiaci s funkciami kaplnky, menej s výtvarnými kvalitami. V druhom poli od východu (v zachovanom barokovom členení) na úrovni vrchnej etáže je evidentný štrbinový otvor, ktorý mierne ustupuje od zadnej steny kamennej slepej arkatúry. Diagonálne situovaný otvor s jednoduchým kamenným lemom má nesymetricky rozovretú špaletu, smerujúcu šikmo do stredu priestoru kaplnky. Zmieňuje sa o ňom nálezová správa z prieskumu v súvislosti s opisom zistení na schodisku, ktoré dnes z juhu susedí s kaplnkou (Leixner–Fiala 1974, 8). Otvor evidoval aj I. Gojdič, ktorý naznačil, že štrbinové okienko prepájalo kaplnku s príslušnou miestnosťou (Gojdič 1995, 30). Stredoveké členenie dispozície v rámci vrchného podlažia východného krídla zámku čiastočne zmenili, predpokladá sa však, že južne od kaplnky sa nachádzala kráľovská komnata (Leixner–Fiala 1974, 33). Štrbinový otvor prepájal najskôr kaplnku s privátnou kráľovou miestnosťou.

Ide zrejme o hagioskop – malý priehľad v múre medzi liturgickým priestorom (tu kaplnkou) a súkromnou miestnosťou, ktorou mohli byť spálne, obytné priestory, ale aj privátne oratóriá. Hagioskopy mali zabezpečovať nerušené vizuálne i akustické sledovanie bohoslužieb v súkromí s priezorom (otvorom) nasmerovaným k oltáru, čo vysvetľuje natočenie špaliet v prípade zvolenskej kaplnky. V rámci stredovekých pamiatok zo Slovenska zatiaľ chýba zmienka o existencii tohto funkčného detailu: zvolenský hagioskop patrí medzi ojedinelé doklady tohto druhu. V stredoveku mohli mať hagioskopy rôzny stavebný kontext i umiestnenie voči sakrálnemu interiéru. Poukazujú na to dosť početné zozbierané doklady z územia Čiech a Moravy, naznačujúce ich využitie v architektúre hradov, ale aj rehoľných i ďalších druhoch stavieb (Gája 2010).

Zo slovenských dokladov je možné spomenúť aj ďalší hagioskop z bratislavskej Starej radnice, kde patrí medzi nálezy z obdobia reštaurovania stavby v 60. rokoch 20. storočia. Pokladá sa za druhotne vytvorené okienko (po prestavbe v roku 1442), ktorým bolo možné sledovať obrad pri oltári (Holčík 1990, 31). Otvor spája kaplnku a priestor na poschodí príslušnej veže: otázkou je, koho súkromným priestorom bola miestnosť vo veži a kedy bratislavský hagiograf vznikol. Pri jeho interpretácii sa dá zda spomenúť rodina Jakubovcov, ktorá dom s vežou vlastnila a je možné, že jeho súčasťou bola i súkromná (ešte nie radničná) kaplnka, ako poukazujú podobné stavby v Regensburgu.

V literatúre sa Zvolenský hrad tradične spája s Diósgyőrom, ktorý takisto patrí medzi

Obr. 14. Zvolen, zámok, kaplnka, časť expozície kamenných fragmentov. Foto autor.
 Abb. 14. Zvolen, Schloss, Kapelle, Steinfragmente aus der Exposition. Foto vom Verfasser.

Obr. 15. Zvolen, zámok, provizórne lapidárium. Foto autor.
 Abb. 15. Zvolen, Schloss, provisorisches Lapidarium. Foto vom Verfasser.

hrady stavané kráľom Ľudovítom Veľkým po polovici 14. storočia. Je pravdepodobné, že predchádza Zvolenu, dokončovali ho okolo roku 1370 (Feld 2006, 28–30). Menej sa však v tomto vzťahu spomínajú kaplnky oboch hradov, skôr sa pripomínajú všeobecné rozdiely, či slohové odlišnosti (Marosi 2006, 115–116). Nie je to celkom tak, najmä dispozičné väzby oboch stavieb sú možno užšie, ako sa predpokladalo: obe kaplnky boli koncipované do východného krídla dispozície hradu ako dvojpodlažné. Hoci dióšgyőrska kaplnka mala v pôdoryse rozlíšené presbytérium a vlastnú loď, Zvolen má pôdorys bez diferencovania oboch súčastí.

Dióšgyőrska kaplnka je dnes torzovitá, má skromne zachované len obvodové múry spodného podlažia v základoch (so stopami sedílie v presbytériu, základmi dvoch bočných

oltárov a náznakmi schodiska pri západnej stene), vrchné podlažie zaniklo úplne (Czeplédy 1988, 45).

Z archívnych záznamov k Diósgyőru je známa existencia otvoru v podlahe medzi podlažiami kaplnky. V roku 1759 mních z rehole servitov Hugo Hazael zaznamenal miesto panovníka v hornej kaplnke a spomenul aj veľký štvoruholníkový otvor v podlahe, cez ktorý sa dalo počúvať kázanie a svätá omša (Entz 1987, 393). Tieto funkčné momenty sú príbuzné zvolenskému riešeniu, ale vlastnú koncepciu priestoru a jeho konštrukčnú realizáciu nepoznáme, až na dosť veľký súbor fragmentov stavebnej plastiky, aj s figurálnymi zložkami, ktoré vo Zvolene absentujú.

V rámci architektúry 2. polovice 14. storočia je známy aj ďalší doklad využitia prototypu Sainte-Chapelle, a to v Bratislave – je to kaplnka sv. Jána pri františkánskej kostole, ku ktorej sa viaže donácia meštianskych Jakubovcov (1361) a k nim zase úzke kontakty s dvorom. Dvojpodlažná kaplnka pri františkánoch nie je homogénna ani výtvarne, nie je jednoznačná ani funkciou. Začali ju stavať ako rodové pohrebisko, ale mohla mať aj iný účel. Naznačuje ho svorník s kruhovým otvorom uprostred v klenbe spodného podlažia, ktorý môže súvisieť s liturgickým previazaním priestorov oboch podlaží. M. Bel v opise františkánskeho kostola (vedľa neskoršej loretánskej kaplnky) spomína Kristov hrob, azda práve v gotickej kaplnke (Bel 1984, 58). Otvor vo svorníku mohli využívať v rámci liturgie veľkonočného týždňa – pri kladení Krista do hrobu (Oriško 2006, 40).

Aj kaplnka pri františkánskej kostole v Bratislave poukazuje na aktuálnosť prototypu Sainte-Chapelle s diferencovanými variantmi počas 14. storočia v Uhorsku, ktoré dostávali aj diferencované funkcie. Ďalšie doklady jeho využitia poznáme aj z 15. storočia (Spišský Štvrtok, Spišská Kapitula).

Medzi bratislavskou kaplnkou pri františkánoch a zvolenskou hradnou kaplnkou boli zistené aj isté tvaroslovné väzby – týka sa to profilu portálu hornej kaplnky a západného portálu z Bratislavy s hrubšou profilom, hoci v skromnejšej verzii (Entz 1987, 395).

Tvaroslovný rozbor detailov zvolenskej kaplnky je nateraz v literatúre dosť neucelený – hľadajú sa väzby najmä k „centru“, resp. k dvoru a jeho sprostredkujúcej úlohe. Prítom kamenársky materiál zo Zvolena je dosť bohatý – predstavujú ho jednak západné portály oboch podlaží priečelia (rozdielneho typu), profilácie rebier a typy konzol, čiastočne in situ. Ďalšie detaily sú v podobe fragmentov z výskumov (svorníky s kružbovými motívami, zlomky okenných kružieb). Len časť z nich je vystavená v expozícii v kaplnke, ale väčšie množstvo je doteraz v provizórnom uskladnení. Ich vyhodnotenie je svojbytnou úlohou, ktorá znamená skúmať nielen kamenárske detaily kaplnky, ale aj ostatné súčasti zámku, vrátane revízie doterajších teórií o ich slohových vzťahoch.

Literatúra

- BANDMANN, G., 1955: Doppelkapelle, -kirche. In: Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte IV, 196–215. Stuttgart.
- BEL, M., 1736: Notitia Hungariae novae historico geographica. Tomus secundus. Viennae.
- [BEL, M.], 1984: Bratislava Mateja Bela. Výber z diela Notitia Hungariae novae historico-geographica I., II., vydaného r. 1735–1736 vo Viedni. Bratislava.
- BÓNA, M., 2007: Zvolenský hrad. In: Plaček, M.–Bóna, M., Encyklopédia slovenských hradov, 335–338. Bratislava.
- CZEGLÉDY, I., 1988: A diósgyőri vár. Budapest.
- ENTZ, G., 1987: A közép-európai stílus. Épitészet. In: Magyarországi művészet 1300–1470 körül. Zv. 1 (Marosi, E., ed.), 389–431. Budapest.
- FELD, I., 2006: Uralkodói és főúri reprezentációs épületek az Anjou- és Zsigmond-kori Magyarországról. Ami egy kiállítási katalógusból kimaradt, CASTRUM 3. A Castrum Bene Egyesület Hírlevele, č. 1, 27–46.
- GÁJA, R., 2010: Východní empory v Čechách a na Moravě v 13.–15. století, Staletá Praha XXVI, č. 1, 57–79.
- GOJDIČ, I., 1995: Kaplnka Zvolenského zámku – aká bola a aká je, Pamiatky a múzea, č. 4, 26–31.
- HOLČÍK, Š., P., 1990: Bratislavská radnica. Bratislava.
- KUBINYI, F. ifj., 1864: Zólyomgye műemlékei, Archeologiai Közlemények IV, 17–43.

- KUTHAN, J., 1986: Královské kaple 13. století v českých zemích. Styl, typologie sociální kořeny a význam, *Umění* XXIV, 35–43.
- 2004: Pařížská Sainte-Chapelle a trny z koruny Kristovy. Poznámky k vazbám mezi architekturou a sochařstvím ve Francii a zakladatelským a objednavatelským dílem posledních Přemyslovců a Lucemburků. In: *Poceta Vladimírovi Wagnerovi*. Zborník štúdií k otázkam interpretácie stredo európskeho umenia 2 (Oriško, Š., ed.), 43–78. Bratislava.
- LEIXNER, A.–FIALA, A., 1974: Nálezová správa II. etapy prieskumu interiéru kaplnky na zámku vo Zvolene a návrh na úpravu, rkp. uložen v dokumentácii Pamiatkového úradu SR v Bratislave, nateraz bez inv. č.
- 1975: Doplnok nálezovej správy II. etapy prieskumu kaplnky na zámku vo Zvolene, exteriér, rkp. uložen v dokumentácii Pamiatkového úradu SR v Bratislave, nateraz bez inv. č.
- MAROSI, E., 2006: Zólyom, királyi várkastély. In: *Sigismundus Rex et Imperator*. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437, kat. výstavy (Takács, I., ed.), 115–116. Budapest – Luxemburg.
- MATÁK, J.–PRIATKA, O., 1994: Reštaurovanie exteriérových portálov a interiéru kaplnky na hrade Zvolen z rokov 1993–1994, rkp. uložen v archíve Slovenskej národnej galérie v Bratislave, inv. č. RP 525.
- MATUŠČÁK, J., 2000.: Kaplnka zvolenského zámku – gotická etapa – Die Kapelle des Zvolener Schlosses – Gotische Etappe, *AH* 25, 257–266.
- MENCLOVÁ, D., 1954: Hrad Zvolen. Bratislava.
- ORIŠKO, Š., 2006: Sigismundus Rex et Imperator. Úvahy nad výstavou umenia žigmundovskej doby – Sigismundus Rex et Imperator. Reflecting an Exhibition Dedicated to the Arts of Era of the King Sigismund of Luxembourg, *Ars* 39, č. 1, 31–52.
- SCHÖNWEITZOVÁ, Š., 1972: Archeologický výskum v areáli Zvolenského zámku, *Monumentorum tutela* 8, 253–275.
- STEVENS, U., 2003: Burgkapellen. Andacht, Repräsentation und Wehrhaftigkeit im Mittelalter. Darmstadt.
- ŠIMKOVIČ, M.–FIALA, A., 2003: Zvolen – hrad, tzv. Zvolenský zámok (kat. 1.1.14). In: *Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Gotika (Buran, D., ed.), 587–588. Bratislava.
- TAKÁCS, I., 2006: Királyi udvar és művészet Magyarországon a késői Anjou-korban. In: *Sigismundus Rex et Imperator*. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437, kat. výstavy (Takács, I., ed.), 68–86. Budapest – Luxemburg.
- VALLAŠEK, A., 1988: K opevneniu Zvolenského zámku – Zur Befestigung des Schlosses von Zvolen, *AH* 13, 263–273.

Zusammenfassung

Zum Problem der Kapelle des Schlosses von Zvolen

Der vorliegende Beitrag ist der Versuch einer neuen Interpretation des ursprünglichen architektonischen Entwurfs der Schlosskapelle in Zvolen. Die Kapelle ist in ihrer in der Barockzeit umgebauten Gestalt erhalten geblieben. Im Rahmen von bereits früher erfolgten Untersuchungen des Denkmalschutzes und der Archäologie wurden Teile ihres mittelalterlichen Zustandes freigelegt. Die tiefen Mauerabschnitte der Kapelle enthalten Relikte eines zweistöckigen Aufbaus, der in Form eines Systems von Vorbögen der verschwundenen Gewölbe, Maßwerkplatten und Sedilien belegt ist. Der Zustand der Kapelle wurde noch vor dem barocken Umbau von Matej Bel (1736) beschrieben, der ihre Zweistöckigkeit, eine Öffnung zwischen den Stockwerken und die Grundunterteilung der Funktionen festhielt. Laut Bel war das obere Stockwerk für den König, seine Familie und das Gefolge bestimmt, während das untere dem einfachen Volk diente. Ein zweizoniger Wandaufriß, die Andeutung eines Dreischiffs in der unteren Kapelle mit Galerieabschluss und weitere Motive (Fassadenelemente) führen uns zu einem möglichen, wenn auch entfernten Vorbild für Zvolen, zur Pariser Sainte-Chapelle, der exklusiven doppelstöckigen Palastkapelle des französischen Königs Ludwig des Heiligen. Vom Prototyp unterscheidet sich Zvolen durch ein grundsätzliches Moment: durch die räumliche Verbindung beider Etagen (in Form einer Öffnung zwischen den Stockwerken). Dieses Element hat seinen Ursprung in deutscher Umgebung, wo es in verschiedenen Abwandlungen in privaten doppelstöckigen Kapellen vorkommt, von denen einige zu Burgen gehörten. Durchblicke in Fußböden zwischen Stockwerken sollten für gewöhnlich den Blick auf den Altar gewährleisten, der sich in der Regel nur in der unteren Kapelle befand. In der Südwand der Kapelle wurde eine Spaltenöffnung freigelegt, ein sogenanntes Hagioskop, das gewährleisten sollte, die Gottesdienste visuell und akustisch durch eine auf den Altar gerichtete Beobachtungsspalte ungestört verfolgen zu können (neben der Zvolener Kapelle befand sich ein Raum des Königs). Die nächste Analogie zu Zvolen ist die Burgkapelle in Diósgyőr, die ebenfalls zweistöckig war und eine Öffnung zwischen den Stockwerken hatte.

doc. PhDr. Štefan **Oriško**, CSc., Katedra dejín výtvarného umenia Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Gondova 2, PO Box 32, SK 814 99 Bratislava, stefan.orisiko@gmail.com; orisiko@chello.sk

